

כתרי תורה

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן

רבי יחיא ב"ר שלום מחבוב זלה"ה
רב שכונת כפר שלם - כ"ה אלול תשנ"ב
רבי חיים ב"ר סלימאן משרקי זלה"ה
מדייני צנעא - כ"ו אלול תש"ו
רבי יחיא ב"ר יוסף חווה זלה"ה
מחכמי בראט - כ"ט אלול תשל"ג

לק"י • פרשיות אתם נצבים וילך משה ה'תש"פ ב'של"א • גליון כ"א
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

לזכות הגאון הרב חיים מימון ב"ר שלמה נהרי שליט"א והרב חזקיהו אליהו אליעזר בן תורית שליט"א ומרת נעה ב"ר אבנר תחי' לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל • אין לקרוא בשעת התפילות וקריאת התורה • הערות והארות יתקבלו בברכה במייל avish964@gmail.com

כתר של"א"ש

והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך וכו' ושבת עד ה"א ושמעת בקולו ככל אשר אני מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך (ל, א-ב)

תמה מהר"י קרח זלה"ה בספרו משכיל דורש מדוע תלתה תורה את מצות התשובה אחר שיבוא עלינו הברכה והקללה, וכך הי"ל לומר איש כי יחטא וכו' ושב עד ה"א. ותחילה תירץ כי דיבר הכתוב בהווה לפי שאין דרך האדם להנחם על מעשיו הרעים ולשוב בתשובה אלא אחר שיבואו עליו יסורים הרעים ומקרי הזמן.

ועוד תירץ דבא הכתוב להורות שאין התשובה תלויה בחטא ועבירה דווקא אלא בכל זמן שישב האדם אל לבו לדרוש בתורת ה' ומצותיו לשמור ולעשות רצונו, זוהי התשובה האמיתית. כי מאחר שהוא בארץ החומרית, והרי כל גופו חומר ויצר הרע, הנה כשישעבד נפשו על חומר ויצרו הרע לעשות רצונו של מקום, מיד הוא מקיים מצות התשובה שהרי משיב עצמו מדרך החומר לדרך השם ותורתו. ובזה יבואר גם מה שהביא שם בשם החסיד בעל חובת הלבבות בפתחת שער התשובה 'כי אין אדם אשר לא יחטא, ובעבור זה קבעו רבותינו בפתחת תפילתנו ענין התשובה והסליחה בהרוצה בתשובה והמרבה לסלוח, כי זוהי עבודתנו התמידית להשיב דרכינו לדרך הישר והטוב.

והנה כתב מהר"י בדיחי זלה"ה בחן טוב לבאר כוונת הכתוב ושבת עד ה"א, כי השב בתשובה זוכה בשעה אחת ובפעם אחת לעלות למעלה עד ה' למדרגת התשובה ומדלג כמה מדרגות שהן למטה הימנה. ותמה על זה מדוע הצדיק כל ימיו נלחם ביצרו אינו זוכה למדגה העליונה והרשע שהתעדן בעינוגי היצר בשעה אחת ששב בתשובה זוכה למדרגה עליונה הימנו. ע"ש מה שביאר בדרך נכוחה.

ולאמור אתי שפיר, כי כל צדיק בכל עת שכופה יצרו הטוב על יצר הרע ומשיב את החומר לדרך ה' הרי הוא שב בתשובה ונמצא כל ימיו בתשובה מלבד עצם המעשים הטובים ובוודאי שמעלתו גדולה על הרשע שימיו בחטא ובתשובה ע"כ. וכל זאת מלבד העבודה הגדולה למי שחטא שישוב אל ה' בכל לבבו וימחלו לו אכ"ר. שבת שלום

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומיסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' התוקע לאחרים מי יברך

א] השנה עקב מגיפת הקורונה ה"י, ישנם מקומות שנאלצים לפצל את המתפללים לשני מניינים, ומכיון שיש אצלם רק אחד היודע לתקוע, יצטרך הלה לתקוע בשני המניינים, ונשאלת השאלה כיצד יעשו בעניין ברכת השופר וברכת שהחיינו, האם התוקע יברך אף שכבר יצא ידי חובתו, או שמא יברך אחד מן השומעים וישאלה זו נוגעת גם לשהים בבידוד וכדומה ובא התוקע לתקוע להם בביתם.

ומרן הש"ע (סימן רע"ג סעיף ד') פסק, שבברכת המצוות אף מי שיצא ידי חובתו יכול לברך שוב בשביל אלו שלא יצאו עדיין, אך הוסיף שזהו דוקא שאינם יודעים לברך בעצמם. ומנהג בני אשכנז (משנ"ב שם ס"ק כ') ובני ספרד (פר"ח סימן תקפ"ה סעיף ב', חזון עובדיה ח"ב עמוד ל"ו) דלא כהש"ע רק לכתחילה ס"ל המצוה שיברך בעצמו.

ולדין אף שהעלה מהרי"ץ בהגותיו לשו"ע (שם) את דברי הפר"ח שחולק על הש"ע. אין לנו מנהג שיכול להוציא את הבקי, כיון שלא היה מצוי לתקוע לאחר ובקריאת המגילה לנשים, היה הקורא מברך כיון שרוב הנשים לא היו בקיאות בברכות אלו. ע"כ פסק מרן הגר"י רצאבי שליט"א שעדיף שיברך מי שיוצא ידי חובה ולא המוציא וכדעת מרן השו"ע, הן לעניין ברכת המגילה (שע"ה סימן קכ"ב סעיף כ"ד. אמנם כאשר קורא לנשים ואין אשתו ביניהם, יברך הוא מפני הצניעות, כך אמר לי מרן שליט"א) והן לעניינינו בברכת השופר (שם סימן ק"י סעיף י"ח).

וברכת שהחיינו אף שכתב מהרי"ץ (ע"ח ח"ג דף ע, א) בשם הרמב"ם (הלכות ברכות פ"א ה"י) שלא לברך שהחיינו, מ"מ כיון שלא ברירא דעת הרמב"ם בזה (ע"י ב"י סימן תקפ"ה, כסף משנה על הרמב"ם שם) ומאידך פשוט אצלנו שמי שברך לאחרים (כגון בקריאת המגילה) היה מברך גם שהחיינו, לכן העיקר בזה הוא שהתוקע לאחר והלה אינו יודע לברך, יברך התוקע גם ברכת שהחיינו, כך אמר לי מרן שליט"א.

שיעור תקיעה

ב] דעת הש"ע (סימן תק"ץ סעיף ג') ששיעור התקיעה כתרועה, אך דעת הרמב"ם (פ"ג מהלכות שופר ה"ד) ששיעור התקיעה חצי תרועה, נמצא לשיטתו התקיעה היא ארבע וחצי כוחות (כשתי שניות. בארות משה עמוד שנו"ו). ומהרי"ץ (עץ חיים דף ע' ע"א) העלה את דעת הרמב"ם. וקבלת התוקעים הבקיאים היא להאריך בתרועה יותר מבתקיעה כדעת הרמב"ם שהתרועה ארוכה מהתקיעה (שע"ה סימן ק"י הערה ל').

ויש שנהגו כדעת מרן הש"ע (ע"י סביב לשלחנך סימן תק"ץ עמוד קכ"א, על מנהג מהר"ע בסים זצ"ל) ויש שנהגו להאריך בתקיעה בשיעור תשע או עשר כוחות (כחמש שניות) וטעמם שלא דוקא חצי תרועה בעינין אלא שתהא התרועה ארוכה מהתקיעה אך בתרועה האריכו יותר (סביב לשלחנך שם, שכן מנהג רבי סעדיה אלנדאף בן הראש"ח הענף חיים זלה"ה, וכן נוהג מרן שליט"א בבית מדרשו). ולמעשה, אמר לי מרן שליט"א כי מטעם זה אם קשה לתוקע יכול לקצר את התקיעה עד חצי מהתרועה, כי העיקר הוא שתהא התרועה ארוכה מהתקיעה.

כתיבת ספר תורה במשנת רבותינו

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדוה את בני ישראל שימיה בפניהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל (לא, יט) ביאור דרשת חז"ל מהמקרא שלפנינו

[א] כתב רבינו הרמב"ם (פ"ו מס"ת ה"א) מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה. כלומר כתבו תורה שיש בה שירה זו, לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. וכ"כ בספר המצוות (עשין יח). וכן העלו להלכה בטוש"ע (יו"ד סי' ע"ד).

ומקור דבריו כבר גילה בספר המצוות מדאמר רבה (סנהדרין כא, ב) אע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ת, מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה. וביאר בבית יוסף דדייק מדכתיב ועתה כתבו לכם לשון רבים, ש"מ שהוא חיוב על כל איש מישראל. וכע"ז בראב"ע מצוה שיכתוב אותה משה, גם כל מבין לכתוב.

וע"י ברמב"ן שפירש דהפסוק מדבר על משה ויהושע ובדווקא ציווה ה' לשניהם כי רצה לעשות יהושע נביאו בחיי משה, ע"ש. ולדבריו יקשה איך דרש רבא ממקרא זה. וצ"ע.

ואע"פ שהם נצטוו על כתיבת השירה בלבד וכמ"ש רש"י והרמב"ן דמיירי בשירת האזינו ללמדה את בני ישראל, והוסיף הרמב"ן שנקראת שירה לפי שישראל יאמרוה תמיד בשיר ובזמרה, וכן נכתבת כשירה וכן למד בשאגת אריה בסו"ס ל"ד דהציווי למשה היה לכתוב את השירה בלחוד. ודלא כמ"ש בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קע"ט שנצטווה כאן לכתוב כל התורה. עוד יש להוסיף כי אף למ"ד בגיטין ס, א דתורה חתומה ניתנה כבר כתבו תוספות שם דהיינו שעל הסדר נכתבה אבל ודאי שלא נכתבה בפעם אחת, ולפרש"י שם דלא נכתבה אלא לאחר ארבעים שנה צ"ע. מ"מ כתב כמוהר"ח כסאר זלה"ה בשם טוב דלכך הוסיף רבינו דחז"ל דרשו מקרא זה כתבו את התורה שיש בה שירה זו, וממילא הפסוק מיירי בכתיבת כל התורה.

[ב] ומה שהכריחם לפרש דמיירי שנצטוו על כתיבת כל התורה אף שהפסוק בשירה מיירי, כתב הרמב"ם שהרי אין התורה נכתבת פרשיות פרשיות וכמו שאמרו בגיטין (ס, א) שאין כותבין לתינוק מגילה להתלמד, ודווקא משה כתבה כפרשה בפני עצמה, אך משנתנה כל התורה שוב אינה נכתבת פרשיות פרשיות (וכ"כ בטעמא דקרא). וא"כ על כרחיך שנצטוו לכתוב כל התורה כולה.

והקשה בשאגת אריה (סי' ל"ד) דהלא כל חומש בפני עצמו שרי לכתוב וכמ"ש הרמב"ם (שם הי"ד) מותר לכתוב התורה כל חומש וחמש בפני עצמו ואין בהן קדושת ס"ת, א"כ דלמא נצטוו לכתוב רק משנה תורה ולא שאר החומשין.

וכבר יישב באבי עזרי דבמקרא את השירה כתיב אך כיון דא"א לכתוב את השירה לחודה ע"כ דה"ק את התורה שבה השירה, אבל מהיית לומר לכתוב חומש דברים לחודיה. ויש להעיר על דבריו שהרי חקר בשאג"א שם אם עיקר המצוה הוא בשירה אלא שא"א לכותבה ללא כל התורה או שכאן נתגלה לנו שהמצוה היא לכתוב את כל התורה, ע"ש מאי נפק"מ. וא"כ להצד הראשון י"ל דמה לי כל התורה ומה לי חומש אחד, אחר שזהו רק הכשר לכתיבת השירה.

וצ"ל כמ"ש בחת"ס (יו"ד סי' רנ"ד) שאין מצוה זאת כמלתא בלא טעמא, אחר שגילתה לנו תורה למען תהיה לי השירה הזאת לעד וכמ"ש רש"י בנדרים (לה, א) שילמדו כל התורה. ממילא כתיבת כל התורה שייכא שפיר לשירה זו ללמדה את בני ישראל. אבל משנה תורה לבד מהי"ת.

מצוה זו שייכא אף דלא בקיאין בחסרות ויתירות

[ג] עוד כתב בשאגת אריה (סי' ל"ז) יכולני לפטור ממצות כתיבת ספר תורה, משום דאפילו בזמן האמוראים לא היו בקיאים בחסרות ויתירות

וכדאמר ליה רב יוסף לאב"י (קידושין ל, א) אינהו בקיאי בחסרות ויתירות אנן לא בקיאין, והרי ס"ת שחסר או יתר אפילו אות אחת פסולה, א"כ אין בידינו לקיים מצוה זו. והחשוב היום הוא רק מדרבנן שלא תשתכח תורה מישראל. ומה שדרש רבא דין זה אף שכבר לא נהגה בימיו מצוה זו, מ"מ דרש עיקר הדין משום דרוש וקבל שכר.

וכבר העיר על דבריו בשלחן ערוך המקוצר (יו"ד סי' קס"ה) בעיני יצחק אות ו' ד"ה אבל) דהלא הרמב"ם והטוש"ע אף שבודאי ידעו דברי רב יוסף מ"מ העלו דין זה להלכה כמצות עשה, ש"מ דאין קפידא בכך. וכן העיר כבר בתגא דאורייתא (עמוד ו' הערה ד, ו) ע"ש בעמ' מ"ז) ע"ש.

[ד] וליישב תמיהת השאג"א מדברי רב יוסף י"ל בכמה דרכים א' בשו"ת בנין ציון (סי' פ"ב) הביא מחידושי הר"ן (סנהדרין ה, א) בשם הרשב"א (במיוחסות סי' רל"ב) דבכל מקום שאנו מוצאין מחלוקת אנו הולכים אחר הרוב, ממילא נחשב שזוהי המסורת. וכ"כ בשו"ת גינת ורדים (או"ח כלל ב') דכיון שהמסורה שלנו מיוסדת ע"פ הרוב, דיינינן לה כאילו ברור לנו שכך נתנה מסיני.

וכן הביא בתגא דאורייתא מתשובת הרמ"ע (הובאה בלשכת הסופר ח"ב פרשת תצוה סי' ל"א) שהכותב ס"ת לעצמו שהוא מ"ע מן החמורות לא ידאג החילופים הנמצאים בספרים, אלא יעשה לו רב מן הסופרים המוחזקים למומחים וכ"ש אם יהיה בעל תורה, ורחמנא לבא בעי.

ב' במנחת חינוך (מצוה תרי"ג) כתב דהא דלא בקיאין היינו בחסרות ויתירות שאין משתנה התיבה כלל ואף אין בזה נפק"מ לדינא, ועל זה נחלקו בעלי מוסרות, וזה אינו מעכב למצוה כלל, ע"ש באורך.

ג' בעיקר דברי רב יוסף דאין לא בקיאין בחסרות ויתירות, כבר כתב בתולדות יצחק (ח"ב אות ו', עמוד נ"ח) דכוונת רב יוסף כליו בעצמו אך היו בדורו חכמים הבקיאים גם בחסרות ויתירות, וכהא דכתב הריב"ש (סי' ש"צ) דמה שאמרו במגילה (יח, א) אנן האחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן, שאין הכוונה שכולם אינן יודעים. וע"ש בתולדות יצחק שהביא עוד ראיה מסנהדרין (כט, ב), ע"ש. עוד כתב בתולדות יצחק שם בשם השיטמ"ק (כתובות ה, א) דהבבליים לא היו בקיאי בחסרות ויתירות אבל בני א"י היו בקיאי. ומעתה ע"פ הנ"ל שפיר י"ל דשייכא מצוה זו אף בזמננו, ובפרט ס"ת דידן המוחזקים בדקדוק בכל דיני חסר ויתר מפי הגבורה כמ"ש מהרי"ץ בעץ חיים (סה, א) שהוגהו ע"פ ספר הרמב"ם שהגיהו מספר בן אשר שהיה מספרי דווקני שבארץ ישראל (ולא מספר עזרא כמ"ש מהרי"ץ. ע"י בתולדות יצחק מעמוד כ"ח. וע"ש שם בעמוד י"ג דבדאי העתיק הרמב"ם גם חס"ו מבן אשר).

טעם דשייכא מצוה זו אף אם הניחו לו אבותיו ס"ת

[ה] והטעם שחייב אף שהניחו לו אבותיו כתב בחינוך למען ירבו הספרים ונוכל להשאיל מהם לאשר לא תשיג ידו לקנות, וגם למען יקראו בספרים חדשים כאו"א מישראל פן תקוץ נפשם בקראם בספרים השנים שיניחו להם אבותיהם.

טעם נוסף כתב מהר"ח כסאר זלה"ה בשו"ת החיים והשלום (יו"ד סימן ל"א) דהרי המלך חייב לכתוב לו שתי ס"ת האחד מניחו בבית גנזיו והאחד יוצא ובא עמו, וממנו נלמד לכל אדם החייב בס"ת אחד, שמצוה זו היא חיוב עצמי אף שיש לו ספרים אחרים ללמוד בהם ואף שהניחו לו אבותיו. ובשם טוב הוסיף שאל יאמר אדם א"כ ירבו הספרים ויבואו לידי גניזה וימנע בזה מלקיים מ"ע, זו אינה טענה הפוטרנו מחיובו שהרי התורה חייבה כאו"א לכתוב לו ס"ת בכל אופן שיהיה בכדי לזכותינו לאהבתנו וליראתנו, ולהיות דבקים בו לשמור חוקיו ומצותיו אנחנו וזרענו כל הימים. וכבר העיד הראש"ח כהן שליט"א (דברי חפץ י"א עמוד קפ"ג בהערה) שכך נהג מוהר"ח"כ עצמו שכתב לו ס"ת, נאה דורש ונאה מקיים.

כתר שם טוב - מדרכי רבותינו - כמוהר"ר יחיאל ב"ר יוסף חווה זלה"ה

מעשה נורא הוד ארע בפטירתו של רבינו, ואילו העידו עליו עשרות מהנוכחים לא היה ניתן להאמר, כמה ימים לפני ר"ה אמר רבינו לרעיו הצדקת אם יקרה משהו בער"ה ויתאספו לביתנו אנשים תני להם מעטפה זו, והיה הדבר בעינייה כחידה סתומה אך שמרה את הדבר. בער"ה רמו לה רבינו שלא ילך עימה לבית הכנסת היום וזירו אותה לסיים מלאכתה קודם חצות היום, גם את בני המושב שעלו לבקרו ביום קדוש זה וזירו באומרו תכף תצטרכו לחזור אלי, והיה לפלא. לאחר שטבל ונתקדש, קרא לאחיו באמרו שאינו חש בטוב ומיד נתאספו אנשים רבים לביתו ויצאה נשמתו בטהרה בשעה ארבע, ונסתפקו האם להזדרז לקברו בשעה מאוחרת זו, רעיתו נזכרה במכתב שהשאיר לה ובו נכתב 'אם אפטר בער"ה, אני מבקש שיקברו אותי בו ביום', מיד נזדרזו ח"ק לחפור קבר והופתעו לראות כאילו הם חופרים בחול רך. בשעה שעברה לויתו ליד בית הכנסת חלק מהמלוים שראו כי השעה מאוחרת נכנסו לביה"כ לתפילת מנחה והשאר המשיכו ללוותו לבית הקברות שמחוץ למושב קברו וניחמו כדון, ועוד הספיקו לחזור ברגל למושב ועדיין חמה במקומה עומדת, ומיד שנכנסו לבית הכנסת חשכו השמים. זיע"א (ע"פ פרי צדיק גליון ע"א)